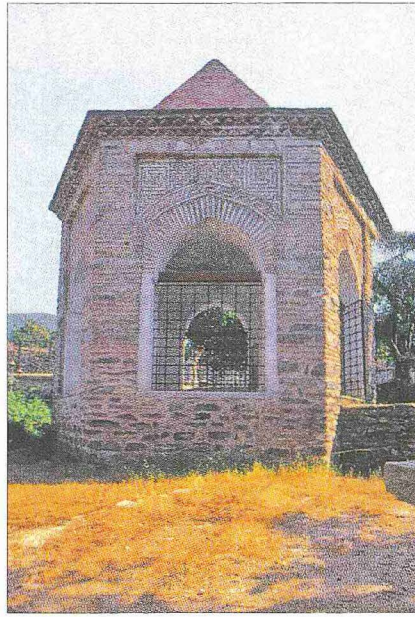
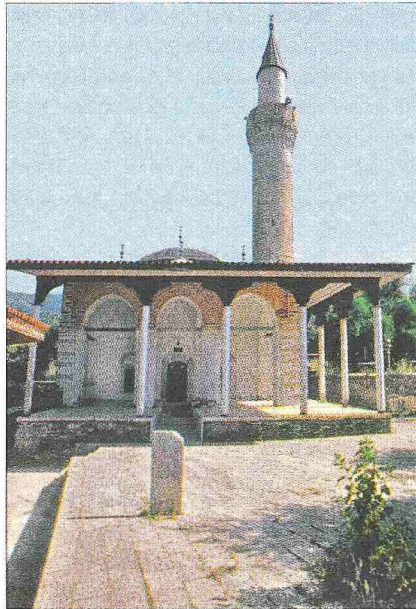

derece yalıdır. Cephelerin tamamında ikişer pencere bulunmaktaysa da bunların bir kısmı daha sonra kapatılmıştır. Ayrıca kubbe kasnağında üç pencere vardır. Harim kapısı zikzaklı hatlara sahip, bir dekorasyonla taçlandırılmış kemerli bir açıklık halindedir. Caminin kuzeybatı köşesine bitişik konumdaki tek şerefeli tuğla gövdeli minare kübik bir kaide üzerinde yükselebilir. Küp kısmında üçgenlerle önce sekizgene, ardından silindirik gövdeye geçiş sağlanmıştır. Şerefe altı beş sıra mukarnaslıdır. Son cemaat yeri sekiz dilimli üç adet kubbe ile örtülü olup bunlardan ortadaki diğerlerine göre daha küçüktür. Bunları sivri kemerli pâyeler taşımaktadır. Bu revak kemerinin alınıklarında tuğlanın dekoratif olarak kullanılmasıyla farklı motifler uygulanıp son derece gösterişli bir cephe görünümünü ortaya çıkarılmış ve girift taş bezemenin içinde çeşitli geometrik motifler kullanılmıştır. Köşelerde dikdörtgen biçimli panolarda küfî hatla kelime-i tevhid yazıları bulunur. Son cemaat yeri revakın önüne XIX. yüzyılın sonlarında ahşap bir sundurma eklenmiştir. İnce uzun, silindirik gövdeli ahşap sütunların desteklediği ahşap çatı alaturka kiremitle kaplıdır. Bu sundurmanın önündeki şadırvan kalın gövdeli dört adet devşirme sütunun taşıdığı, kiremitle kaplı ahşap bir çatıyla örtülü olup çokgen biçimli bir havuza sahiptir.

Rum Mehmed Paşa Camii – Tire / İzmir

Rum Mehmed Paşa Türbesi – Tire / İzmir

Caminin güneybatısında mezar taşları dağılmış olan hazîrenin içinde yer alan türbe altıgen gövdeli, prizmatik külâhlı, baldaken plan tipinde inşa edilmiştir. Kenarları 3,45 m. olan bu düzgün altıgen şeklindeki türbenin kemer açıklıkları sonradan örüldüğünden yakın zamana kadar özgün plan tipini yansıtmamaktaydı. Cephelelerdeki açıklıkların içinin ince tuğlalarla örülüp kapatılması Osmanlı döneminde belki de statikle ilgili bir endişe sebebiyle yapılmıştır. Her köşesinde kaba taş ve tuğlanın kullanılmasıyla inşa edilen ayaklar tuğladan sivri kemerlerle bağlantılıdır. Çatı hizasında testere dişi sırasını takiben altıgen biçimli prizmatik tuğla külâh örülmüştür. Türbe kapısı durumundaki, madenî parmaklıklı kapı kanatlarıyla kapanan açıklık mezar yapısının kuzeybatı yönüne rastlayan kenarında bulunmaktadır. Diğer kemer açıklıkları da aynı şekilde parmaklıklarla kapatılmıştır. İçte de altıgen plan arzeden yapının örtüsü üç sıra mukarnaslı üçgen geçişlere sahip bir kubbedir. Türbe sadece iki küçük mazgal pencere ile ışık almakta olup içinde moloz taştan örme basit bir sanduka bulunmaktadır. Mezar taşının üzerinde mezarın kime ait olduğuna dair bir ibare yoktur. Fakat Rum Mehmed Paşa'ya ait olamayacak kadar sıradan olduğu gibi paşanın ölümüyle ilgili tarihî kayıtlarda onun İstanbul'da vefat edip Üsküdar'daki caminin hazîre-

sine defnedildiği yazılıdır. Türbede bir taşra şehrinde görülemeyecek kalitede bir tuğla işçiliği göze çarpar. Meandırlar, serbest geometrik desenler ve dört adet kare panoda küfî "Muhammed" yazısı ile zengin bezemeli cepheler elde edilmiştir. Camide kesme taş ve tuğlanın kullanıldığı özenli bir duvar işçiliği görülmektedir. Tuğla işçiliğinin baskın çıktığı yerler minare gövdesi ve türbedir. Her iki binada benzer tuğla işçiliğinin bulunması cami ve türbenin aynı dönemde ve aynı taşçı ustaları tarafından yapıldığını gösterir. Bugün iyi durumda olan her iki yapı Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından oldukça başarılı şekilde restore edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Âşıkpaşazâde, *Tarih* (Atsız), s. 170-171, 173, 200-201; *Sicill-i Osmânî*, IV, 104; R. M. Riefstahl, *Cenubu Garbî Anadolu'da Türk Mimarisi* (trc. Cezmi Tahir Berktin), İstanbul 1941, s. 28, rs. 57; Faik Tokluoğlu, *Tire*, Tire 1964, s. 10, 18; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi IV*, s. 858-860, rs. 1269-1273; İnci Aslanoğlu, *Tire'de Camiler ve Üç Mescit*, İstanbul 1978, s. 48-51, rs. 85-92, şekil 36-38; Orhan Cezmi Tuncer, *Anadolu Kümbetleri: II Beylikler ve Osmanlı Dönemi*, Ankara 1991, s. 240-242; Hakkı Önkal, *Tire Türbeleri*, Ankara 1991, s. 77-88; a.m.f., "Türk Türbe Mimarisinde Tire Türbelerinin Yeri", *Türk Kültüründe Tire* (haz. Mehmet Şeker), Ankara 1994, s. 116-117, rs. 4; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 1986, s. 101; A. Munis Armağan, *Devlet Arşivlerinde Tire*, İzmir 2003, s. 230-231, 319; Halim Baki Kunter, "Tire Minareleri", *Arkitekt*, VI/12, İstanbul 1936, s. 337-339; İlhan Akçay, "Tire'de Fatih Devrine Ait Eserler", *TY*, IV/8 (1965), s. 34-36; M. C. Şehâbeddin Tekindağ, "Mehmed Paşa", *İA*, VII, 594-595. ENİS KARAKAYA

RUM MEHMED PAŞA KÜLLİYESİ

İstanbul Üsküdar'da
XV. yüzyılın
ikinci yarısına ait külliye.

Şemsi Paşa Camii'nin üstündeki sırtta kendi adıyla anılan mahallede yer alan külliye, Fâtih Sultan Mehmed döneminde kısa bir süre sadrazamlık yapan Rum Mehmed Paşa tarafından 876 (1471-72) yılında inşa ettirilmiştir. Cami, türbe, medrese, hamam ve imaretten oluşan külliye günümüze yalnızca cami ile türbe ulaşmıştır.

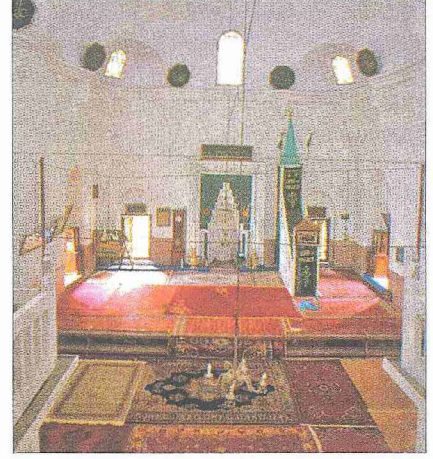
Fetihten sonra şehirde inşa edilen ilk dinî binalardan olan Rum Mehmed Paşa Camii tabhâneli camiler grubuna girer. Ancak merkezî kubbenin mihrap yönünde bir yarım kubbe tarafından desteklenmesi yapıdaki önemli bir farklılıktır. Bina- nın iki yanındaki kubbeli ikişer küçük oda

tabhâne kısmını oluşturur. Yuvarlak formu, sekiz pencere kasnak üzerinde yükselen ana kubbeye geçiş pandantiflerle sağlanmakta olup ağırlık geniş tuğla kemerler tarafından taşınmaktadır. Yarım kubbeli örtü sistemi sebebiyle güney kısmı dışındaki cepheleri hareketlendiren bu kemerlerle kavimli bir görünüm elde edilirken kemerlere kadar olan kısımdaki kesme taş örgüsü bu noktadan itibaren taş tuğla almalı örgüye dönüşür. Kirpi saçakla nihayetlenen cepheler tuğla kemerli pencerelerle değerlendirilmiş, doğu ve batı cephelerine birer çörtlen yerleştirilmiştir.

Cami, yapısında önemli değişikliklere yol açan onarımlar geçirmiştir. 1953 yılında gerçekleştirilen restorasyonda o döneme kadar düz bir saçakla nihayetlenen kasnak, tuğla kemerlerin örülmesi sonucu yüzeyindeki pencerelerin saçaktan yukarı taşmasıyla dalgalı bir görünüm kazanmıştır. Benzer durum mihrap yarım kubbesini taşıyan kasnakta da mevcuttur. Bu süreçte son cemaat yeri de yeniden ele alınmış, kubbeli revakının yıkılması üzerine önce 1950 yılındaki onarımda son cemaat yeri ahşap çatı ile örtülmüş, 1953'te altı sütuna oturan tuğla kemerlerin taşıdığı beş kubbeli görünümüne kavuşturulmuştur. Ahşap taklidi betonarme gergileri de bu onarımdandır. Sivri kemerli revak dizisini taşıyan, bazıları birkaç parçalı mermer sütunlar kaidersiz olup bezemesiz şişkin başlıklara sahiptir. Son cemaat duvarı ortada giriş, iki yanda ikişer pencere ile değerlendirilmiştir. Dikdörtgen biçiminde sivri hafifletme kemerli alt pencereler harime, sivri kemerli, dışlıklı üst pencereler ise tabhâne mekânlarına açılmaktadır. Küfeki taşından giriş kapısı silmeli bir çerçeve içine alınmış olup sivri formu kemer aynasında ebced hesabıyla yapının inşa tarihini ve

ren iki beyitlik Arapça kitâbe yer almaktadır. Basık kemerli mermer kapının iki yanını istridiye kabuğu şeklinde nihayetlenen çokgen kesitli birer nişe sahiptir.

Harime önünde ufak bir sahanlığın, yanlarında ise pabuçlukların yer aldığı birkaç basamakla ulaşılır. İki yanındaki ahşap mahfillerden biri hanımlar mahfili olarak kullanılırken hoca odasına dönüştürülmüş olan batıdaki mekânı köşeli, sivri formu babalara oturan pahlı direkler tarafından taşınmaktadır. Kasetli bir tavan üzerinde yükselen üst kat konsollarla desteklenmiş olup bu kata doğu yönünde yer alan basamaklarla ulaşılmaktadır. Merkezî kubbenin örttüğü mekândan geniş bir kemerle asıl ibadet mekânına geçilir. Bir sekizle yükseltilen bu bölümün yarım kubbeli örtü sistemine geçiş, uçlarından üçlü iri mukarnas dilimlerinin sarkıtıldığı tromplarla sağlanmıştır. Tromp içlerine ve mihrap üstüne üç adet tepe penceresi açılmıştır. Mihrabın iki yanı ile doğu ve batı duvarlarında da birer pencere yer almakta olup bunlar derin nişlerle iç mekâna açılır. Merkezî kubbenin oturduğu kemerlerin altına iki sıra halinde yedi pencere yerleştirilmiştir. Eski fotoğraflarda sekiz saçır olmak üzere on altı pencere olduğu görülen kasnak günümüzde sekiz pencerelidir. Barok dönem kalem işleriyle tezyin edildiği bilinen iç mekân bugün sıvalı olup kubbe içlerinde yer yer Fâtih dönemine ait nakışlara rastlanmaktadır. Eni boyuna oranla geniş tutulan alçı mihrap silmeli bir çerçeve içinde yer alır. İki yanda birer sütunçe ile sınırlanan çokgen planlı niş mukarnaslı kavsara ile son bulmaktadır. Minber ve vaaz kürsüsü yenidir. Harimin iki yanında yer alan tabhâne odaları ana kubbenin örttüğü orta mekâna basık kemerli ikişer kapı ile açılmaktadır. Harimden daha alçakta yer alan odalar alt ve üst sıra

Rum Mehmed Paşa Camii'nin hariminden bir görünüşü

pencerelere sahip olup her biri ocaklı ve dolaplıdır. Pandantifli kubbeleri çokgen kasnak üzerinde yükselen mekânlar günümüzde depo olarak kullanılmaktadır.

1953'te onarım gören minare, caminin beden duvarına batı yönünden bitişik olup şerefe altı ve küp bölümü mukarnaslı bezeme ile süslenmiştir. Ajurlu şerefe korkuluğu geometrik desenli minarenin silindirik, kalın gövdesine karşılık onarım gören petek bölümü ince ve çokgen planlıdır. Tuğla malzeme kullanımı, dalgalı saçak hatları, yuvarlak kubbe kasnağı gibi özelliklerinden dolayı Bizans dinî mimarisini andırdığı ileri sürülen Rum Mehmed Paşa Camii'nin bu özelliğinin bânisinden kaynaklandığı söylenmiş ve eleştirilere uğramıştır.

Caminin güneybatı yönünde yer alan sekizgen planlı, kubbeli türbede Rum Mehmed Paşa'nın medfun olduğu kabul edilmekle birlikte bir rivayete göre Tire'deki caminin yanındaki türbede cesedi, burada ise başı gömülmüştür. Küfeki taşından inşa edilen yapının her cephesine sivri hafifletme kemerli, dikdörtgen formu alt ve sivri kemerli, dışlıklı üst pencereler açılmıştır. Yapıya kuzeyde yer alan mermerden basık kemerli bir kapıyla girilmektedir. İç mekânı geçmişte kalem işleriyle tezyin edildiği anlaşılan türbenin önünde bir hazîresi vardır.

Muhtemelen caminin kuzeybatı yönünde bulunan ve *Hadikatü'l-cevâmi'*de harap olduğu belirtilen medrese günümüze ulaşmamıştır. Ayvansarayî ayrıca caminin yakınında yer alan ve zamanımıza kadar gelmeyen bir hamamdan söz eder ki bu

Rum Mehmed Paşa Camii ve Türbesi - Üsküdar

nun Üsküdar'ın en eski hamamı olduğu düşünülmektedir. Klasik Türk hamam mimarisinin örneklerinden bu çifte hamam 1303 (1886) yılında onarım görmüştür. Yapının ahşap camekân bölümünün sağındaki basamaklardan üst kattaki soyunma odalarına ulaşılmaktaydı. İlliklik bölümleri dikdörtgen planlı olan hamamda sıcaklıklar dört eyvanlı ve dört köşesi halvet hücreli olarak planlanmıştır. Sıcaklıkta orta birim büyük kubbe, eyvanlar yarım kubbe, halvetler ise küçük kubbelerle örtülü idi. Rum Mehmed Paşa Camii'nin yakınında yer aldığı bilinen imaret de günümüze ulaşmamıştır. Rum Mehmed Paşa burası için Unkapanı'nda bir hamam, evler ve dükkânlar, Manisa'da yaptırdığı bir bedestenle Fâtih Sultan Mehmed'in kendisine hediye ettiği Dimetoka'nın Ada nahiyesindeki Toyca-Oruzlu köyünü vakfetmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ayvansarâyi, *Hadikatü'l-cevâmi'*, II, 195; Konyalı, *İstanbul Âbideleri*, s. 90-91; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsı*, s. 334-335; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi III*, s. 482-490; a.m.f., *Fatih Devri Mi'mârîsi*, İstanbul 1953, s. 219-223; a.m.f., *Fatih Devri Mi'mârî Eserleri*, İstanbul 1953, s. 14-16; Semavi Eyice, *İlk Osmanlı Devrinin Dini-İçtimai Bir Müessesesi: Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler*, İstanbul 1963, s. 43; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1965, II, 56; G. Goodwin, *A History of Ottoman Architecture*, London 1971, s. 114-115; Cahid Baltacı, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976, s. 341-343; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, I, 249-252, 375-379, 445; II, 291, 444; M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları*, İstanbul 1995, s. 135-138; Ahmet Gül, *Osmanlı Medreselerinde Eğitim-Öğretim ve Bunlar Arasında Dâru'l-Hadîslerin Yeri*, Ankara 1997, s. 67; Yekta Demiralp, *Erken Dönem Osmanlı Medreseleri (1300-1500)*, Ankara 1999, s. 18; Abdülhamit Tüfekçioğlu, *Erken Dönem Osmanlı Mi'mârîsinde Yazı*, Ankara 2001, s. 353-354; "Eski Hamam", *İst.A*, X, 5285-5287; İ. Aydın Yüksel, "Rum Mehmed Paşa Camii ve Türbesi", *DBİst.A*, VI, 346-347.

TUĞBA ERZİNCAN

RÛM SÛRESİ

(سورة الروم)

Kur'ân-ı Kerim'in otuzuncu sûresi.

İlk âyetlerinde Bizanslılar'dan (Rûm) bahsedildiği için bu adla anılmıştır. Mekke döneminin sonlarında nâzil olan sûrenin 17. âyetinin Medine'de indiği ileri sürülmüşse de bu rivayet isabetli görülmemiştir (M. Tâhir İbn Âşûr, XXI, 5-6). Altmış âyet olup fâsılaları "ر، م، ن" harfleridir. Rûm sûresinde müminlere cesaret veren bir girişten sonra Allah'ın varlığı, birliği, ilmi ve kudretiyle âhirete imandan söz edilmektedir. Sûrenin ilk âyetlerinde (1-7), daha

önce başlayıp Mekke döneminde devam eden İranlılar ile Bizanslılar arasındaki savaş değinilmektedir. Müslümanlar, kitap ehli olan Bizanslılar'ın puta tapan İranlılar'a galip gelmesini isterken Mekke müşrikleri bunun aksini arzu ediyordu. Ancak savaş Bizanslılar'ın aleyhine neticelenmiş ve Araplar'a yakın bazı topraklar İranlılar'ın eline geçmişti. Müşrikler bu durumu müslümanların aleyhine kullanmak istemiş, bunun üzerine nâzil olan sûrenin ilk âyetlerinde birkaç yıl içinde Bizanslılar'ın İranlılar'a galip geleceği, o zaman müminlerin sevineceği ve bütün bunların Allah'ın yardımıyla olacağı haber verilmiştir. Kaynaklar bu zaferin İslâmiyet'in Medine döneminde gerçekleştiğini yazmaktadır (Tirmizî, "Tefsîr", 30; Taberî, XXI, 20-27; İbn Kesîr, V, 341-345). Hurûf-ı mukattaa ile başlayan sûrelerin ilk âyetlerinde vahiy ve nübüvvetin ispatı konu edildiği halde Rûm sûresinin de içinde yer aldığı üç sûrede (diğerleri Meryem ve Ankebût) başka konular hakkında açıklamalar yapılmaktadır.

Sûrenin birinci bölümünde âhirete inananın dinî hayat açısından önemi üzerinde durulur. Aslında yaratılıştan sahip kıldığı akıl sayesinde Allah'ın her yerde var olan kanunlarını müşahede edebilen kimse tabiatın ve insan türünün boşuna yaratılmadığını anlar. Birçok âyette belirtildiği gibi gökler ve yer insan için, insan da Allah'a kul olmak için yaratıldığına göre (ez-Zâriyât 51/56) ölümünden sonra ikinci hayatın varlığı zarurî hale gelir. Dünya hayatında iman edip yararlı işler yapanlar âhirette rableriyle karşılaşacakları cennette bulunacaklar, Allah'ın âyetlerini ve âhiret hayatını inkâr edenler ise kötü âkibette mâruz kalacaklardır ve taptıkları putlar kendilerine hiçbir fayda sağlamayacaktır (âyet: 8-16).

İkinci bölümde, gece ve gündüz vakitlerinde Allah'ı anmanın gereği vurgulanıp kâinatta bütün övgülerin O'na has olduğu ifade edildikten sonra tabiatın yaratılışı ve işleyişinden çeşitli örnekler verilir. Cenâb-ı Hak'ın varlığına, birliğine, yaratıcılığın temel ilkelerini oluşturan ilim, kudret ve iradesinin yetkinliğine deliller getirilir. Bu arada insan türünün devamı için gerekli olan evlilik müessesesinin temel ilkelerinin maddî ve ruhî tatmin, sevgi ve merhamet olduğu ifade edilir (âyet: 21). İnsan hayatı için elverişli olan güneş sisteminin düzeninin O'nun emrinde olduğu bildirilir ve dilediği zaman bu düzenin bozulup ikinci hayatın başlayacağı beyan edilir (âyet: 25-27). Ardından tevhid inancı bir temsille açıklandıktan sonra Hz. Pey-

gamber'e hitap edilerek ondan müşriklerle itifat etmemesi ve Allah'ın insan türünün fitratına yerleştirdiği dosdoğru dinin (Hanîf) gereklerini yerine getirmesi istenir. Şirkin insan onurunu kırıp şahsiyeti zedelediği belirtilir, karşılıksız yardımda bulunmaya teşvik edilir, yine tabiatın işleyişinden örnekler verilip tevhid inancı pekiştirilir. Tekrar Resûlullah'a hitap edilerek onun, yetenekleri tıpkı bir ölüdeki gibi mânevî âleme kapalı olanlara ve sağırlara hedayet yolunu gösteremeyeceği ifade edilir, bunların yerine Allah'ın âyetlerine içtenlikle inanıp O'na teslim olanlara önem vermesi istenir (âyet: 17-53).

Sûrenin bundan sonraki kısmında tekrar âhiret hayatına geçilir; insanın dünyaya gelişinden itibaren geçirdiği merhalere işaret edilerek kıyamet söz konusu edilir. O gün günahkârların ve özellikle zalimlerin kabul edilecek hiçbir mazeretlerinin olmayacağı, hiçbir temennilerinin karşılık bulmayacağı belirtilir (âyet: 54-57). Sûrenin son üç âyetinde aklını gerçeklere yönelten, gönlünü de onlara açık tutan kimselere Kur'an'da her çeşit misalin getirildiği, ancak küfre ve inkâra sapanların bundan etkilenmeyeceği anlatılır. Resûl-i Ekrem'e hitap edilerek hakkın galip geleceği konusundaki ilâhî vaadin bir gün mutlaka gerçekleşeceği belirtilir. Bunun için sabretmesi ve işin iç yüzüne vâkıf olmayanların kendisini hafife almasından etkilenmemesi istenir.

İslâmiyet'in doğuşundan on yıl kadar sonra nâzil olduğu anlaşılan Rûm sûresinde Mekki sûrelerde en çok vurgulanan Allah'ın birliğine ve âhirete iman konula-

Rûm sûresinin ilk âyetleri

